

Grzegorz Kościelniak

mgr, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
ORCID: 0000-0002-9016-7319
gkoscielniak@afm.edu.pl

Konstytucyjna regulacja instytucji wyłączenia w Polsce – geneza, konstytucyjne przesłanki wyłączenia na tle porównawczym

Wprowadzenie

Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie problematyki regulacji instytucji wyłączenia w postanowieniach Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.¹ Instytucja ta znana jest od dawna zarówno prawu administracyjnemu, jak i cywilnemu, natomiast przedmiotem zainteresowania konstytucjonalistów jest zasadniczo od momentu jej wprowadzenia do postanowień ustawy zasadniczej. Z uwagi na złożoność pracy została ona podzielona na trzy części, a niniejsze opracowanie stanowi pierwszą z nich; autor przeprowadził tu analizę procesu konstytucjonalizacji instytucji wyłączenia w polskim porządku prawnym – uzyskane w ten sposób informacje będą istotne przy badaniu przyjętych w obowiązującej konstytucji rozwiązań normatywnych kształtujących instytucję wyłączenia. Następnie dokonano selektywnej analizy konstytucyjnych regulacji instytucji wyłączenia w niektórych współczesnych państwach, głównie europejskich oraz w USA. Celem jest nie tyle szczegółowe zaprezentowanie przyjmowanych rozwiązań prawnych, gdyż problematyka ta mogłaby stanowić przedmiot oddzielnych opracowań o charakterze monograficznym, ale udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy polski ustrojodawca cechuje się oryginalnością czy też konwencjonalnością.

W kolejnej – drugiej – części pracy podjęto próbę zdefiniowania konstytucyjnego pojęcia wyłączenia. Jednocześnie przyjęcie założenia, zgodnie,

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku, Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.

z którym definicja danego pojęcia prawnego powinna opisywać konstytucyjne elementy instytucji określanej tym pojęciem, umożliwi scharakteryzowanie samego zjawiska. Ustrojodawca w Konstytucji RP z 1997 r. oprócz wprowadzenia pojęcia wyłączenia również określa warunki jego dopuszczalności – problematyka ta zostanie omówiona w trzeciej części niniejszej pracy. Konkluzje podsumowujące i jednocześnie wieńczące przeprowadzone badania nad istotą konstytucyjnej regulacji wyłączenia zostaną również zamieszczone w ostatniej – części pracy.

Geneza instytucji wyłączenia w polskim porządku konstytucyjnym

Przybliżenie genezy instytucji wyłączenia wymaga uprzedniego zaznaczenia, że instytucja ta znajduje się na pograniczu prawa administracyjnego i prawa cywilnego, co zgodnie przyjmuje się w piśmiennictwie², ponadto od czasu, gdy zaczęły powstawać nowożytne konstytucje (pod koniec XVIII wieku), stała się również przedmiotem zainteresowania prawa konstytucyjnego³. Dodać również warto, iż polska doktryna prawa poddała instytucję wyłączenia szczegółowej analizie już w pierwszej połowie ubiegłego wieku⁴.

Z uwagi na zakres niniejszej pracy rozważania poświęcone genezie tej instytucji zostaną skoncentrowane jedynie na procesie jej konstytucjonalizacji w Polsce, a poza obszarem badań pozostanie pogłębiona analiza dorobku polskiej doktryny prawniczej dotycząca instytucji wyłączenia, co jest świadomym zabiegiem autora.

Przedmiotową analizę należy rozpocząć od odwołanie się do przepisów pierwszej powojennej polskiej konstytucji – Konstytucji Marcowej z 1921 roku⁵. Jakkolwiek akt ten nie wprowadzał pojęcia „wyłączenia” to jednak w art. 99 odnosił się do problematyki „zniesienia lub ograniczenia własności”. Toteż w piśmiennictwie przyjmuje się, iż mógł on stanowić – i w praktyce stanowił – podstawę do dokonywania wyłączeń⁶.

Przyjęcie takiej konstrukcji powodowało, iż mechanizm ten odnosił się jedynie do wyłączeń rozumianych jako prawnie dopuszczalna ingerencja we

² Zob. T. Woś, *Wyłączenie nieruchomości i ich zwrot*, Warszawa 2010, s. 213 i następane.

³ L. Garlicki, Komentarz do art. 21 Konstytucji, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 3, red. *idem*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2003, s. 11.

⁴ B. Kasperek, *Tryb zwrotu wyłączonych nieruchomości*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 1. Szerzej: M. Zimmermann, *Wyłączenie. Studium z dziedziny prawa publicznego*, Towarzystwo Naukowe we Lwowie, Lwów 1933; *idem*, *Polskie prawo wyłączeniowe*, B. Wysłouch, Lwów 1939.

⁵ Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1921 r., nr 44, poz. 267.

⁶ Patrz np. A. Hetko, *Dekret Warszawski. Wybrane aspekty systemowe*, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 40–42 i podana tam literatura.

własność, z wyłączeniem innych praw majątkowych⁷. Uwagi takie znajdują dodatkowe potwierdzenie w treści samego art. 99, bowiem ustrojodawca jedynie w zakresie odnoszącym się do własności wskazywał na konkretne gwarancje ochronne państwa, natomiast w przypadku mienia konstatawał jedynie, iż RP poręcza „wszystkim mieszkańcom, instytucjom i społeczeństwu ochronę ich mienia”, bez doprecyzowywania zakresu tej ochrony. Zgodnie zatem z treścią art. 9 Rzeczypospolita Polska, uznając wszelką własność i traktując ją jako „jedną z najważniejszych podstaw ustroju społecznego i porządku prawnego”, jednocześnie „dopuszcza tylko w wypadkach, ustawą przewidzianych, zniesienie lub ograniczenie własności [...] ze względów wyższej użyteczności, za odszkodowaniem”. Ówczesny prawodawca przewidywał więc trzy przesłanki dopuszczalności wywłaszczenia – celu, rekompensaty oraz określonej formy prawnej, na podstawie której dopuszczalna będzie ingerencji we własność. Toteż wywłaszczenie było możliwe, po pierwsze, jedynie ze względów wyższej użyteczności, po drugie – za odszkodowaniem i po trzecie – tylko w wypadkach przewidzianych przepisami ustawy. Oczywiście należałoby przyjąć, że prawodawca miał na myśli ustawę rozumianą *in abstracto*, a nie *in concreto*, tj. wywłaszczenie mogło być dokonane w wypadkach określonych w drodze ustawy rozumianej jako rodzaj aktu normatywnego, a nie jako jeden konkretny i kompleksowy akt.

Nie dokonując w tym momencie szerszej analizy tego zagadnienia, warto podkreślić, iż owe trzy przesłanki pozostają zasadniczo charakterystycznym elementem konstrukcyjnym przepisów regulujących instytucję wywłaszczenia w większości współczesnych konstytucji⁸.

Kolejna z ustaw zasadniczych II RP – Konstytucja Kwietniowa z 1935 r.⁹ – nie wprowadziła nowych regulacji normatywnych w zakresie odnoszącym się do wywłaszczenia. Zgodnie z art. 81 m.in. utrzymano w mocy szereg przepisów, m.in. art. 99 Konstytucji Marcowej, toteż uwagi dotyczące jego interpretacji należy uznać za aktualne również po 1935 r.¹⁰

Zdecydowanie bardziej problematycznie rysuje się zagadnienie dotyczące normatywnych podstaw instytucji wywłaszczenia po roku 1945 (a w zasadzie od 1944). Kluczowe w tym zakresie jest pytanie dotyczące tego, czy

⁷ *Ibidem*, s. 41.

⁸ Na ten temat więcej w dalszym ciągu niniejszej pracy.

⁹ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r., Dz.U. z 1935 r., nr 30, poz. 227.

¹⁰ Oczywiście należałoby zadać pytanie, czy pomimo formalnego utrzymania w mocy art. 99 Konstytucji Marcowej w następstwie zasadniczej zmiany całego porządku konstytucyjnego i, w konsekwencji, roli państwa i jego organów, rzeczywisty zakres ochrony własności (w tym w przypadku ingerencji w drodze wywłaszczenia) nie uległ zmianie. Jednakże odpowiedź na to pytanie wymagałaby przeprowadzenia poszerzonych badań nad tą problematyką, co zdaje się wykraczać poza ramy niniejszej pracy.

konstytucyjne regulacje okresu II RP zostały utrzymane w mocy i czy można zatem mówić o ciągłości prawnej między II i III RP.¹¹ Zagadnienie to w oczywisty sposób wykracza poza ramy niniejszej pracy i z uwagi na to nie zostanie poddane szczegółowej analizie. Trzeba jednak zaznaczyć, iż zgodnie z Manifestem PKWN z 22 lipca 1944 roku (tzw. Manifestem Lipcowym) przyjęto, że „podstawowe założenia konstytucji z 17 marca 1921 roku obowiązywać będą aż do zwołania wybranego w głosowaniu powszechnym, bezpośrednim, równym, tajnym i stosunkowym Sejmu Ustawodawczego, który uchwali, jako wyraziciel woli narodu, nową konstytucję”¹².

Podobną konstrukcję zawierała tzw. Mała Konstytucja z 1947 r.¹³, a dokładniej art. 1, tj. odwołanie, zgodnie z którym w mocy miały zostać utrzymane podstawowe założenia Konstytucji Marcowej. Pomijając już nawet fasadowość tego rozwiązania, należałoby odpowiedzieć na pytanie: czy do owych „podstawowych” założeń zaliczyć należy również art. 99 Konstytucji Marcowej? Odpowiedź dało samo ówczesne orzecznictwo, bowiem zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z 29 marca 1949 roku, WoC 286/48¹⁴, „[...] nietykalność własności prywatnej w sformułowaniu art. 99 nie należy do obowiązujących podstawowych założeń Konstytucji [...] zarzut naruszenia art. 99 Konstytucji Marcowej nie jest i nie mógłby być uzasadniony. Artykuł 1 Ustawy Ludowej utrzymał w mocy podstawowe założenia Konstytucji Marcowej o tyle, o ile nie są sprzeczne z naszym ustrojem społeczno-gospodarczym”. Wydaje się zatem, że taka konstatacja SN nie pozostawia żadnych złudzeń w zakresie obowiązywania (a w zasadzie nieobowiązywania) art. 99 Konstytucji Marcowej do czasu uchwalenia nowej konstytucji¹⁵. Dodać warto, iż sposób funkcjonowania ówczesnej władzy stanowił najlepszą egemplifikację konstatacji Sądu Najwyższego.

Wymogi poprawności prowadzonego wywodu wymagają uzupełnienia powyższej tezy, bowiem jak współcześnie przyjmuje się w piśmiennictwie¹⁶, sposób ograniczania zakresu stosowania przepisów konstytucyjnych do okresu II RP po 1944 r. budzi poważne wątpliwości natury prawnej. Stąd w literaturze przedmiotu podkreśla się, iż wprowadzone wyłączenie stosowania

¹¹ Szerzej na ten temat: S. Jarosz-Żukowska, *Konstytucyjna zasada ochrony własności*, Wolters Kluwer Polska, Zakamycze 2003, s. 271 i następne oraz literatura tam podana.

¹² Warto zauważyć, iż nawet kontestując normatywność tego Manifestu, należałoby przyjąć założenie, zgodnie z którym obowiązująca pozostaje Konstytucja Kwietniowa, która z kolei w zakresie nas interesującym odwoływała się do art. 99 Konstytucji Marcowej.

¹³ Ustawa Konstytucyjna z 19 lutego 1947 roku, Dz.U. z 1947 r., nr 18, poz. 71.

¹⁴ Cyt. za: S. Jarosz-Żukowska, *Konstytucyjna zasada...*, *op. cit.*, s. 279.

¹⁵ Odmienne konstatacje w tym zakresie formułuje A. Hetko, *op. cit.*, s. 44 i następne.

¹⁶ Zob. *ibidem*, s. 49–50; S. Jarosz-Żukowska, *op. cit.*, s. 271 i następne oraz podana tam literatura.

art. 99 Konstytucji Marcowej, utrzymanego w mocy na podstawie art. 81 Konstytucji Kwietniowej, odbyło się w sposób budzący wątpliwości prawne. Ostatecznie można zatem skonstatować, iż na gruncie regulacji obowiązujących po 1944 r., tj. Manifestu PKWN oraz Małej Konstytucji z 1947 r., jak i praktyki funkcjonowania państwa nie obowiązywał art. 99 Konstytucji Marcowej. Jednocześnie należałoby zakwestionować samo wyłączenia przez oba akty przepisów przedwojennych kształtujących instytucję wyłączenia. Toteż w pełni zgadzam się z Aleksandrem Hetko, że pomimo pewnych wątpliwości ocena aktów wyłączeniowych po 1944 r. powinna być dokonywana w odniesieniu do art. 99 Konstytucji Marcowej, w przeciwnym razie poprzez instrumentalne działania ówczesnego aparatu władzy tak fundamentalne prawo jednostki jak własność nie podlegałoby *de facto* żadnej ochronie¹⁷.

Wejście w życie Konstytucji Lipcowej z 1952 r.¹⁸ zdawało się jedynie potwierdzać obowiązujący dotychczas stan prawny w zakresie instytucji wyłączenia czy w ogóle prawem przewidzianej ochrony własności. Gwoli ścisłości należy dodać, że na gruncie Konstytucji Lipcowej zostały wyróżnione trzy rodzaje¹⁹ własności: społeczna, osobista oraz indywidualna²⁰. Szczególna ochrona i opieka zostały przyznane jedynie tej ostatniej (w art. 11).

Co prawda ustrojodawca w art. 12 i 13 konstytucji stanowił, iż „Polska Rzeczpospolita Ludowa uznaje i ochrania na podstawie obowiązujących ustaw indywidualną własność”, a ponadto, że „poręcza całkowitą ochronę [...] własności osobistej obywateli”, lecz jednocześnie w art. 12 wskazywał, że grupą uprzywilejowaną w tym zakresie są chłopi, rzemieślnicy i chałupnicy, co jedynie potwierdzało całość założeń Konstytucji Lipcowej w zakresie konstytucyjnego statusu jednostki w państwie, tj. przyjęcia koncepcji uniwersalistycznej.

Nie bez znaczenia w tym zakresie jest również fakt, że współcześnie doktryna prawa konstytucyjnego jest zgodna uznaje, iż Konstytucja Lipcowa miała *de facto* charakter fasadowy i nie stanowiła najważniejszego aktu normotwórczego w państwie²¹. Zatem uznać można, iż przepisy te nie stwarza-

¹⁷ A. Hetko, *op. cit.*, s. 49–50.

¹⁸ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku, Dz.U. z 1952 r., nr 33, poz. 232.

¹⁹ Szerzej: W. Ramus, *Prawo wyłączeniowe. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965, s. 42 i następne; M. Bednarek, *Komunalizacja versus uwłaszczenie państwowych osób prawnych (na przykładzie nieruchomości PKP)*, C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 92 i następne.

²⁰ Szerzej na temat różnic występujących pomiędzy pojęciami własności indywidualnej, a własności osobistej zob. M. Bednarek, *Przemiany własności w Polsce. Podstawowe koncepcje i konstrukcje normatywne*, WN Scholar, Warszawa 1994, s. 25 i następne.

²¹ Zob. Z. Witkowski, *Konstytucja pisana a konstytucja faktyczna w Polsce – garść refleksji*, [w:] *Prawa człowieka, społeczeństwo obywatelskie, państwo demokratyczne. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Paulowi Sarneckiemu*, red. P. Tuleja, M. Florczak-Wątor, S. Kubas, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2010, s. 205 i następne.

ły żadnych konkretnych gwarancji w zakresie ochrony własności. Toteż jak dobitnie zauważa Hetko, na mocy przepisów Konstytucji Lipcowej „nie obowiązywał w zasadzie żaden realnie wyrażony i powszechny standard ochrony własności prywatnej”²².

Konstatacje takie oczywiście w bezpośredni sposób rzutują na problematykę instytucji wywłaszczenia, która nawet bez bliższego precyzowania może zostać uznana za instytucję ingerującą przede wszystkim we własność. Zatem aktualne pozostaje stwierdzenie, że problematyka dotycząca wywłaszczenia nie była regulowana przepisami konstytucyjnymi okresu PRL, co jednocześnie stwarzało prawodawcy podkonstytucyjnemu w zasadzie niczym nieograniczone możliwości określania sposobu i zakresu dokonywania faktycznych wywłaszczeń²³.

Sytuacja normatywna w tym zakresie uległa zmianie dopiero w następstwie rozpoczęcia transformacji ustrojowej pod koniec lat 80. XX w. Wówczas to na mocy ustawy z dnia 29 grudnia 1989 roku o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej²⁴ uchylone zostały zarówno art. 12, jak i 13 Konstytucji Lipcowej i niejako w to miejsce wprowadzono art. 7 o następującej treści: „Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia oraz poręcza całkowitą ochronę własności osobistej. Wywłaszczenie jest dopuszczalne wyłącznie na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem”²⁵.

Jak słusznie skonstatował Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z dnia 28 maja 1991 r., wskazane przepisy „[...] zastąpiły przede wszystkim postanowienia Konstytucji PRL, różnicujące własność wedle typów i form własności oraz preferujące zarazem własność społeczną, w tym w pierwszej kolejności własność państwową jako własność ogólnonarodową. W miejsce tych rozwiązań art. 7 Konstytucji RP ustanawia zasadę jednolitego traktowania wszystkich form własności, wyróżniając jedynie własność osobistą. Umacnia

²² A. Hetko, *op. cit.*, s.50.

²³ Zauważyć należy, że z uwagi na fasadowy charakter Konstytucji Lipcowej nie da się wykluczyć, że nawet gdyby znajdowały się w niej odpowiednie regulacje dotyczące instytucji wywłaszczenia, praktyka ich stosowania, m.in. poprzez ustawy, mogłaby być daleka od wzorca konstytucyjnego.

²⁴ Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 roku o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz.U. z 1989, nr 75, poz. 444.

²⁵ Ponadto można wskazać art. 6, w którym ustrojodawca przyjął, iż „Rzeczpospolita Polska gwarantuje swobodę działalności gospodarczej bez względu na formę własności; ograniczenie tej swobody może nastąpić jedynie w ustawie”, co w ocenie doktryny uznać należy za odejście od podziału na wspomniane trzy formy własności wprowadzone w przepisach Konstytucji Lipcowej; por. T. Dybowski, *Własność w przepisach konstytucyjnych wedle stanu obowiązującego w roku 1996*, [w:] *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci prof. Janiny Zakrzewskiej*, red. J. Trzczeński, A. Jankiewicz, Wydawnictwa Trybunału Komunikacyjnego, Warszawa 1996, s. 306.

zarazem ochronę prawa własności. Znalazło to m.in. swój wyraz we włączeniu do tego przepisu postanowienia dotyczącego wywłaszczenia²⁶. Wolno zatem przyjąć, że dopiero ta ustawa bezpośrednio ukonstytucjonalizowała instytucję wywłaszczenia, jednocześnie wprost określając dwie podstawowe przesłanki jej dopuszczalności – celu i rekompensaty. Co więcej, konstrukcja ta w głównych punktach została przejęta przez ustrojodawcę w przepisach aktualnie obowiązującej ustawy zasadniczej, zgodnie z którymi „wywłaszczenie jest dopuszczalne jedynie wówczas, gdy jest dokonywane na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem” – art. 21 ust. 2 Konstytucji RP z 1997 roku²⁷.

Dodać również należy, że istotnym z punktu widzenia omawianej problematyki jest również art. 6 dodany do tekstu Konstytucji Lipcowej ustawą z 29 grudnia 1989 r., zgodnie z którym „Rzeczpospolita Polska gwarantuje swobodę działalności gospodarczej bez względu na formę własności; ograniczenie tej swobody może nastąpić jedynie w ustawie”. Zatem łączna interpretacja obu artykułów ukazuje systemowy kierunek zmiany w zakresie dotyczącym własności (m.in. zerwanie z dotychczasowym podziałem na trzy rodzaje własności, stworzenie rzeczywistych gwarancji jej ochrony itp.) oraz dopuszczalności wywłaszczenia będącego jej ograniczeniem.

Dodać również należy, iż zarówno art. 6, jak i art. 7 znowelizowanej Konstytucji Lipcowej zostały utrzymane w mocy na podstawie art. 77 tzw. Małej Konstytucji z 1992 r.²⁸ i obowiązywały do czasu wejścia w życie Konstytucji RP z 1997 r.

Instytucja wywłaszczenia we współczesnych konstytucjach na wybranych przykładach – oryginalność czy konwencjonalność polskiego ustrojodawcy?

Jak zauważa się w piśmiennictwie, „współcześnie niemal wszystkie konstytucje przewidują dopuszczalność wywłaszczenia”, a co więcej – „regulują je w sposób podobny”²⁹.

Podobny nie oznacza jednak identycznego. Toteż celowym jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy polski ustrojodawca wykazał się w tym zakresie odmiennością, czy też konwencjonalnością. Wpierw jednak należy

²⁶ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1991 r., sygn. K 1/91, OTK 1991, Nr 1, Poz. 4.

²⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku, Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.

²⁸ Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 roku o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym, Dz.U. z 1992 r., nr 84, poz. 426.

²⁹ L. Garlicki, Komentarz do art. 64 Konstytucji, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*, *op. cit.*, s. 11.

przeanalizować sposób uregulowania ww. instytucji w ustawach zasadniczych poszczególnych państw.

W celu usystematyzowania formułowanych uwag, można przyjąć, że współczesne konstytucyjne regulacje instytucji wyłączenia warunkują jej dopuszczalność od spełnienia trzech podstawowych przesłanek – dokonania wyłączenia na cele publiczne, za odszkodowaniem, w drodze ustawy³⁰.

Należy również zaznaczyć, iż polski ustrojodawca w sposób jednoznaczny określa w art. 21 ust. 2 Konstytucji RP z 1997 r. jedynie dwie z trzech wskazanych przesłanek, a mianowicie celu i rekompensaty. Takie też zastrzeżenie zostało przyjęte w dalszych rozważaniach tej części pracy. Nie przeczy to jednocześnie konstatacji, którą uważam za słuszną, iż obowiązek dokonywania wyłączenia czy też określanie zasad jego przeprowadzania na podstawie ustawy wynika m.in. z przyjętej koncepcji ustawy jako podstawowego aktu normotwórczego w RP (zgodnie z koncepcją nieograniczonego zakresu przedmiotowego ustawy), co jednak nie zostało *expressis verbis* wyrażone w Konstytucji RP z 1997 r.

Odwołując się do trzech wskazanych elementów konstytucyjnych instytucji wyłączenia, dokonano następującego zestawienia³¹ (por. tabela).

Tabela. Konstytucyjne regulacje instytucji wyłączenia w wybranych państwach

Państwo	Konstytucyjna regulacja instytucji wyłączenia	Przesłanka wyłączenia dla celu publicznego	Przesłanka dokonania wyłączenia za odszkodowaniem	Przesłanka dokonania wyłączenia w drodze ustawy
Chorwacja	art. 50 ¹ Konstytucji Republiki Chorwacji z dnia 22 grudnia 1990 r. ²	wyłączenie może zostać dokonane „na rzecz ochrony interesów i bezpieczeństwa Republiki Chorwacji, ochrony przyrody i środowiska naturalnego oraz zdrowia publicznego”	wyłączenie może zostać dokonane „za zwrotem wartości rynkowej”	wyłączenie może zostać dokonane „w drodze ustawy”

³⁰ Por. konstytucyjną regulację prawa własności w kontekście prawno-porównawczym; H. Zięba-Załucka, *Własność i dziedziczenie w polskiej konstytucji z 1997 r. (na tle uregulowań konstytucji wybranych państw)*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2019, nr 1, s. 5 i następane.

³¹ Niniejsze zestawienie sporządzono w oparciu o tłumaczenia na język polski ustaw zasadniczych wybranych państw, posiłkując się analizą dokonaną przez L. Garlickiego w: Komentarz do art. 64..., s. 11–12.

Państwo	Konstytucyjna regulacja instytucji wywłaszczenia	Przesłanka wywłaszczenia dla celu publicznego	Przesłanka dokonania wywłaszczenia za odszkodowaniem	Przesłanka dokonania wywłaszczenia w drodze ustawy
Czechy	art. 11 ust. 4 Karty podstawowych praw i wolności z 16 grudnia 1992 r. ³	wywłaszczenie ⁴ może zostać dokonane „tylko w interesie publicznym”	wywłaszczenie może zostać dokonane „za odszkodowaniem”	wywłaszczenie może zostać dokonane „na podstawie ustawy”
Francja	art. XVII ⁵ Deklaracji praw człowieka i obywatela z 26 sierpnia 1789 r. ⁶	wywłaszczenie może zostać dokonane, „gdy wymaga tego konieczność publiczna”	wywłaszczenie może zostać dokonane, „ale pod warunkiem słusznego i wypłaconego z góry odszkodowania”	wywłaszczenie może zostać dokonane, jeśli „wymaga tego konieczność publiczna prawnie uznana”
Grecja	art. 17 ⁷ Konstytucji Grecji z dnia 9 czerwca 1975 r. ⁸	wywłaszczenie może zostać dokonane „w należycie uzasadnionym interesie publicznym”	wywłaszczenie może zostać dokonane „za uprzednim pełnym odszkodowaniem, odpowiadającym wartości zajętej własności”; „jeżeli osoba, której przysługuje odszkodowanie, wyrazi na to zgodę, odszkodowanie może również być wypłacone w naturze, zwłaszcza w postaci przyznania własności innego dobra nieruchomości lub praw do innej nieruchomości” ⁹	wywłaszczenie może zostać dokonane „w przypadkach określonych w ustawie oraz zgodnie z procedurą w niej określoną”
Hiszpania	art. 33 ust. 3 ¹⁰ Konstytucji Hiszpanii z dnia 27 grudnia 1978 r. ¹¹	wywłaszczenie może zostać dokonane „z powodów usprawiedliwionych względami użyteczności publicznej lub interesu społecznego”	wywłaszczenie może zostać dokonane „za odpowiednim odszkodowaniem”	wywłaszczenie może zostać dokonane „zgodnie z postanowieniami ustaw”
Niemcy	art. 14 ust. 3 Ustawy Zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec ¹²	wywłaszczenie może zostać dokonane „tylko dla dobra ogółu”	wywłaszczenie może zostać dokonane za odszkodowaniem, które „ustalane jest na podstawie sprawiedliwej oceny interesów ogółu oraz osób zainteresowanych”	wywłaszczenie może zostać dokonane „jedynie przez ustawę lub na podstawie ustawy, która określa rodzaj i rozmiar odszkodowania”

Państwo	Konstytucyjna regulacja instytucji wywłaszczenia	Przesłanka wywłaszczenia dla celu publicznego	Przesłanka dokonania wywłaszczenia za odszkodowaniem	Przesłanka dokonania wywłaszczenia w drodze ustawy
Norwegia	art. 105 Konstytucji Królestwa Norwegii z 17 maja 1814 r. ¹³	jeżeli wymaga tego dobro państwa, wywłaszczenie ¹⁴ może zostać dokonane dla „użytku publicznego”	w przypadku wywłaszczenia „wypłaca się pełną rekompensatę”	brak literalnego wskazania na tę przesłankę, jednak wynika ona z „ogólnego konceptu zakresu ustawy” ¹⁵
Słowacja	art. 20 ust. 4 Konstytucji Republiki Słowackiej z dnia 1 września 1992 r. ¹⁶	wywłaszczenie ¹⁷ może zostać dokonane „tylko w niezbędnym zakresie oraz w interesie publicznym”	wywłaszczenie może zostać dokonane „za godziwym odszkodowaniem”	wywłaszczenie może zostać dokonane „na podstawie ustawy”
Słowenia	art. 69 Konstytucji Republiki Słowenii ¹⁸	wywłaszczenie może zostać dokonane „w interesie publicznym”	wywłaszczenie może zostać dokonane „za rekompensatą w naturze lub odszkodowaniem”	wywłaszczenie może zostać dokonane „na warunkach określonych ustawą”
Szwajcaria	art. 26 ust. 2 oraz art. 36 Konstytucji Federalnej Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r. ¹⁹	brak literalnego wskazania na tę przesłankę, jedna prawodawca, określając w art. 36 Konstytucji sposób ograniczania praw podstawowych, do których zalicza własność, jednocześnie traktując wywłaszczenie jako ograniczenie własności, zastrzega, że ograniczenia te „muszą być usprawiedliwione interesem publicznym bądź ochroną praw podstawowych osób trzecich”	ograniczenie własności w drodze wywłaszczenia „będzie w pełni wynagrodzone”	brak literalnego wskazania na tę przesłankę, jednak prawodawca, określając w art. 36 Konstytucji sposób ograniczania praw podstawowych, do których zalicza on własność, jednocześnie traktując wywłaszczenie jako ograniczenie własności, zastrzega, że ograniczenia tych praw „wymagają podstawy ustawowej” ²⁰
USA	V poprawka do Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki z dnia 17 września 1787 r. ²¹	wywłaszczenie ²² może zostać dokonane „na cele publiczne”	wywłaszczenie „nie będzie możliwe bez właściwego odszkodowania”	brak literalnego wskazania na tę przesłankę, jednak wynika ona z „ogólnego konceptu zakresu ustawy” ²³

Państwo	Konstytucyjna regulacja instytucji wywłaszczenia	Przesłanka wywłaszczenia dla celu publicznego	Przesłanka dokonania wywłaszczenia za odszkodowaniem	Przesłanka dokonania wywłaszczenia w drodze ustawy
Włochy	Art. 42 ust.3 Konstytucji Republiki Włoskiej z dnia 27 grudnia 1947 r. ²⁴	wywłaszczenie może zostać dokonane „ze względu na interes ogólny”	wywłaszczenie może zostać dokonane „z zastrzeżeniem odszkodowania”	wywłaszczenie może zostać dokonane „ w sytuacjach przewidzianych przez ustawę”

¹ Dodać należy, iż prawodawca nie posługuje się bezpośrednio pojęciem wywłaszczenia, wskazuje natomiast na możliwość ograniczenia lub pozbawienia własności oraz ograniczenia praw majątkowych. ² *Konstytucja Republiki Chorwacji*, tłum. T.M. Wójcik, M. Petryńska, wstęp A. i L. Garlicy, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007, s. 31–32. ³ *Konstytucja Republiki Czeskiej*, tłum. M. Kruk-Jarosz, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011, s. 208. ⁴ Dodać należy, iż prawodawca rozgranicza wywłaszczenie od przymusowego ograniczenia prawa własności. ⁵ Dodać należy, iż prawodawca nie posługuje się bezpośrednio pojęciem wywłaszczenia, wskazuje natomiast na możliwość pozbawienia własności. ⁶ *Konstytucja Republiki Francuskiej*, tłum. W. Skrzydło, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej...*, *op. cit.*, s. 295. ⁷ Dodać należy, iż prawodawca bardzo szczegółowo reguluje problematykę wywłaszczenia, m.in. określa nie tylko przesłanki wywłaszczenia, ale nawet niektóre elementy postępowania sądowego w przedmiocie wywłaszczenia. ⁸ *Konstytucja Grecji*, tłum. G. i W. Ulicy, B. Zdaniuk, N. Ciesielczyk, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej...*, *op. cit.*, s. 304. ⁹ Ponadto ustrojodawca bardzo szczegółowo określa sposób ustalenia wysokości odszkodowania w zależności od tego, kiedy jest ono ustalane. ¹⁰ Dodać należy, iż prawodawca nie posługuje się bezpośrednio pojęciem wywłaszczenia, wskazuje natomiast na możliwość pozbawienia mienia i prawa własności. ¹¹ *Konstytucja Hiszpanii*, tłum. T. Mołdawa, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej...*, *op. cit.*, s. 347. ¹² *Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec*, tłum. B. Banaszak i A. Malicka, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej...*, *op. cit.*, s. 524. ¹³ *Konstytucja Królestwa Norwegii uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w Eidsvold 17 maja 1814 roku*, z późniejszymi zmianami, ostatnia z 19 czerwca 1992 roku, wstęp i tłum. J. Osiński, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996. ¹⁴ Dodać należy, iż prawodawca nie posługuje się pojęciem wywłaszczenia, wskazuje jednakże, że „jeżeli dobro państwa wymaga oddania ruchomej lub nieruchomości do użytku publicznego, wypłaca się pełną rekompensatę ze Skarbu Państwa”. ¹⁵ L. Garlicki, *Komentarz do art. 64...*, *op. cit.*, s. 12. ¹⁶ *Konstytucja Republiki Słowackiej*, tłum. K. Skotnicki, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej...*, *op. cit.*, s. 698. ¹⁷ Dodać należy, iż prawodawca rozgranicza wywłaszczenie od przymusowego ograniczenia prawa własności. ¹⁸ *Konstytucja Republiki Słowenii*, tłum. P. Winczorek, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej...*, *op. cit.*, s. 735. ¹⁹ *Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej*, tłum. Z. Czeszejko-Sochacki, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2000. ²⁰ Podobnie L. Garlicki, *Komentarz do art. 64...*, *op. cit.*, s. 12. ²¹ *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki*, tłum. i wstęp. A. Pułło, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2002, s. 56. ²² Dodać należy, że prawodawca nie posługuje się bezpośrednio pojęciem wywłaszczenia, wskazuje natomiast na przejęcie własności prywatnej. ²³ L. Garlicki, *Komentarz do art. 64...*, *op. cit.*, s. 12. ²⁴ *Konstytucja Republiki Włoskiej*, tłum. Z. Witkowski, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011, s. 851.

Źródło: analiza własna.

Z uwagi na przedmiotowy zakres niniejszej pracy analiza sposobu uregulowania instytucji wywłaszczenia we wskazanych przepisach konstytucyjnych nie może przybierać charakteru zbyt szczegółowego.

Przypomnijmy, że w przypadku większości współczesnych państw demokratycznych instytucja wywłaszczenia jest instytucją o randze konstytucyjnej. Nawet wówczas, gdy ustrojodawca nie posługuje się tym pojęciem wprost, co zdarza się nierzadko, to z uwagi, iż wywłaszczenie stanowi ingerencję w prawo własności, określa sposób ograniczenia tego prawa³².

Jak wskazano, analiza prawno-porównawcza była dokonywana w odniesieniu do trzech przesłanek warunkujących dopuszczalność wywłaszczenia, tj. celu, rekompensaty oraz formy, toteż w takim kluczu będą formułowane konkluzje. I tak przesłanka celu wywłaszczenia zostaje wyrażona *expressis verbis* we wszystkich badanych rozwiązaniach normatywnych z wyjątkiem konstytucji Szwajcarii. Oczywiście sposób jej uregulowania bywa zróżnicowany, poczynając od Chorwacji, gdzie ustrojodawca wprowadza szczegółowy katalog kategorii uzasadniających dokonanie wywłaszczenia, przez konstytucję Grecji, w której wywłaszczenie dopuszczalne jest jedynie „w należycie uzasadnionym interesie publicznym”, po przyjęcie ogólnego założenia, że może ono się odbywać jedynie „dla dobra ogółu”, tak jak ma to miejsce w niemieckiej ustawie zasadniczej. Należy więc skonkludować, że polski ustrojodawca, podobnie jak w większości badanych przypadków, już w samej konstytucji dookreśla przesłankę celu wywłaszczenia.

Drugim z warunków dopuszczalności wywłaszczenia jest rekompensata. Polski prawodawca konstytucyjny wyraźnie zaznacza, iż wywłaszczenie może się odbywać jedynie za słusznym odszkodowaniem. W tym zakresie przyjmuje regulację tożsamą ze wszystkimi badanymi aktami konstytucyjnymi. Oczywiście z tym zastrzeżeniem, że sposób określania owej rekompensaty bywa już znacznie zróżnicowany; wielość używanych pojęć jest znaczna, od „zwrotu wartości rynkowej” (Chorwacja), przez „wynagrodzenie w pełni” (Szwajcaria) i „właściwe odszkodowanie” (USA), po „rekompensatę w naturze lub odszkodowanie” (Słowenia).

³² Szerzej na temat konstytucyjnej regulacji prawa własności w ujęciu prawno-porównawczym na przykładzie wybranych państw europejskich zob. H. Zięba-Zalucka, *op. cit.*, s. 5–21; M. Grzybowski, *Konstytucyjna zasada ochrony własności jako zasada działania państwa. Ujęcie polskie na tle porównawczym*, [w:] *Własność – zagadnienia ustrojowo-prawne. Porównanie rozwiązań w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, red. K. Skotnicki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2006, s. 59 i następne; A. Łabno, K. Skotnicki, *Wprowadzenie do rozważań nad koncepcją własności w europejskich konstytucjach ostatniej dekady XX wieku*, [w:] *Własność i jej ograniczenia w prawie polskim*, red. K. Skotnicki, K. Winiarski, Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa 2004, s. 39 i następne.

Ostatnią z przesłanek warunkujących dopuszczalność wyłączenia jest przesłanka formy, przy czym polski ustrojodawca nie zawarł *expressis verbis* tej przesłanki w aktualnie obowiązujących regulacjach konstytucyjnych. Podobną do polskiej koncepcję przyjmuje prawodawstwo Norwegii, Szwajcarii czy USA. Zatem w większości badanych regulacji konstytucyjnych (tj. 8 z 11) ustawodawca konstytucyjny zdecydował się na jednoznaczne wskazanie przesłanki formy jako konstytutywnego elementu instytucji wyłączenia.

Konkludując, można przyjąć, że najbardziej pobieżna regulacja znajduje się w Konstytucji Szwajcarii, z tym jednak istotnym zastrzeżeniem, że ustrojodawca, zaliczając prawo własności do praw podstawowych, niejako determinuje wszelką dopuszczalną ingerencję władzy publicznej. Na drugim krańcu umownego katalogu państw, utworzonego ze względu na stopień szczególności regulacji instytucji wyłączenia, znajduje się Grecja, której ustawa zasadnicza kompleksowo reguluje zagadnienia mieszczące się w zakresie trzech wskazanych przesłanek, łącznie z wieloma aspektami proceduralnymi. Przepisy te stopniem szczególności niekiedy wprost przypominają regulację charakterystyczną dla polskiego ustawodawstwa zwykłego.

Na tym tle zasadnym jest wniosek, że polski ustrojodawca nie pokusił się o znaczny poziom oryginalności” i uregulował instytucje wyłączenia w sposób podobny do większości badanych państw, więcej – dokonał tego w niezwykle zwięzły sposób, bowiem oprócz wprowadzenia do porządku konstytucyjnego pojęcia „wyłączenie” określił jedynie dwie z trzech podstawowych przesłanek jego dopuszczalności. Taki sposób regulacji zbliża zatem nasze prawodawstwo do koncepcji przyjętych w Norwegii, Szwajcarii czy USA, a jednocześnie, poza przesłanką formy, nie różnicuje go istotnie wobec pozostałych badanych ustaw zasadniczych.

Wnioski

Jakkolwiek instytucja wyłączenia znana jest od dawna zarówno prawu administracyjnemu, jak i cywilnemu, została ukonstytucjonalizowana w Polsce dopiero w 1989 r., gdyż wcześniejsze polskie konstytucje w zasadzie nie regulowały tej problematyki.

Dodać należy, że jakkolwiek współczesna regulacja bazuje na rozwiązaniach normatywnych z początku okresu transformacji ustrojowej, jednak wprowadzono w niej istotne modyfikacje – o czym szerzej w kolejnych częściach pracy. Natomiast analiza porównawcza przyjętych w obowiązującej w Polsce konstytucji rozwiązań normatywnych dotyczących instytucji wyłączenia prowadzi do konstatacji, iż polski ustrojodawca uregulował tą problematykę w sposób zbliżony, choć nie identyczny, do większości

współczesnych państw europejski oraz USA. Co z kolei uzasadnia twierdzenie o jego konwencjonalność.

Bibliografia

Wykaz monografii, opracowań zbiorowych oraz artykułów

- Bednarek M., *Komunalizacja versus uwłaszczenie państwowych osób prawnych (na przykładzie nieruchomości PKP)*, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Bednarek M., *Przemiany własności w Polsce. Podstawowe koncepcje i konstrukcje normatywne*, WN Scholar, Warszawa 1994.
- Dybowski T., *Własność w przepisach konstytucyjnych wedle stanu obowiązywania w roku 1996*, [w:] *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci prof. Janiny Zakrzewskiej*, red. J. Trzciniński, A. Jankiewicz, Wydawnictwa Trybunału Konsumerskiego, Warszawa 1996.
- Garlicki L., Komentarz do art. 21 Konstytucji [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 3, red. *idem*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2003.
- Garlicki L., Komentarz do art. 64 Konstytucji [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 3, red. *idem*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2003.
- Grzybowski M., *Konstytucyjna zasada ochrony własności jako zasada działania państwa. Ujęcie polskie na tle porównawczym*, [w:] *Własność – zagadnienia ustrojowo-prawne. Porównanie rozwiązań w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, red. K. Skotnicki, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2006.
- Hetko A., *Dekret Warszawski. Wybrane aspekty systemowe*, C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Jarosz-Żukowska S., *Konstytucyjna zasada ochrony własności*, Wolters Kluwer Polska, Zakamycze 2003.
- Jarosz-Żukowska S., *Prawo do własności i własność jako prawo podmiotowe*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Kasperek B., *Tryb zwrotu wywłaszczonych nieruchomości*, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Łabno A., Skotnicki K., *Wprowadzenie do rozważań nad koncepcją własności w europejskich konstytucjach ostatniej dekady XX wieku*, [w:] *Własność i jej ograniczenia w prawie polskim*, red. K. Skotnicki, K. Winiarski, Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa 2004.
- Ramus W., *Prawo wywłaszczeniowe. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965.
- Witkowski Z., *Konstytucja pisana a konstytucja faktyczna w Polsce – garść refleksji*, [w:] *Prawa człowieka, społeczeństwo obywatelskie, państwo demokratyczne. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Pawłowi Sarneckiemu*, red. P. Tuleja, M. Florczak-Wątor, S. Kubas, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2010.
- Woś T., *Wywłaszczenie i zwrot nieruchomości*, LexisNexis, Warszawa 1998.
- Woś T., *Wywłaszczenie nieruchomości i ich zwrot*, LexisNexis, Warszawa 2010.
- Woś T., *Wywłaszczenie i zwrot wywłaszczonych nieruchomości*, LexisNexis, Warszawa 2011.
- Zięba-Załucka H., *Własność i dziedziczenie w polskiej konstytucji z 1997 r. (na tle uregulowań konstytucji wybranych państw)*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2019, nr 1.

Zimmermann M., *Wyłączenie. Studium z dziedziny prawa publicznego*, Towarzystwo Naukowe we Lwowie, Lwów 1933.

Zimmermann M., *Polskie prawo wyłączeniowe*, B. Wysłouch, Lwów 1939.

Wykaz polskich aktów prawnych

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku, Dz.U. z 1952 r., nr 33, poz. 232.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.).

Manifest PKWN z 22 lipca 1944 roku.

Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1921 r., nr 44, poz. 267.

Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 roku o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz.U. z 1989, nr 75, poz. 444.

Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r., Dz.U. z 1935 r., nr 30, poz. 227.

Ustawa Konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 roku, Dz.U. z 1947 r., nr 18, poz. 71.

Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 roku o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym, Dz.U. z 1992 r., nr 84, poz. 426.

Wykaz obcych aktów prawnych

Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej, tłum. Z. Czeszejko-Sochacki, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2000.

Konstytucja Grecji, tłum. G. i Wł. Uliccy, B. Zdaniuk, N. Ciesielczyk, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011.

Konstytucja Hiszpanii, tłum. T. Mołdawa, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011.

Konstytucja Królestwa Norwegii uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w Eidsvold 17 maja 1814 roku, z późniejszymi zmianami, ostatnia z 19 czerwca 1992 roku, wstęp i tłum. J. Osiński, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996.

Konstytucja Republiki Chorwacji, tłum. T.M. Wójcik, M. Petryńska, wstęp A. i L. Garliccy, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007.

Konstytucja Republiki Czeskiej, tłum. M. Kruk-Jarosz, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011.

Konstytucja Republiki Francuskiej, tłum. W. Skrzydło, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011.

Konstytucja Republiki Słowackiej, tłum. K. Skotnicki, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011.

Konstytucja Republiki Słowenii, tłum. P. Winczorek, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011.

Konstytucja Republiki Włoskiej, tłum. Z. Witkowski, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011.

Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki, tłum. i wstęp. A. Pułło, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2002.

Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec, tłum. B. Banaszak i A. Malicka, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011.

Wykaz orzecznictwa

Orzeczenie Sądu Najwyższego z 29 marca 1949 roku, WoC 286/48.

Orzeczenie TK z dnia 31 maja 1989 roku, sygn. K 2/88, OTK ZU z 1989, poz. 1.

Orzeczenie TK z dnia 8 maja 1990 roku, sygn. K 1/90, OTK ZU z 1990 r., poz. 2.

Orzeczenie TK z dnia 19 czerwca 1990 roku, sygn. K 2/90, OTK ZU z 1990 r., poz. 3.

Orzeczenie TK z dnia 28 maja 1991 roku, sygn. K 1/91, OTK ZU z 1991 r., poz. 4.

Abstract

Constitutional regulation of the institution of expropriation in Poland – the constitutional concept of expropriation

The aim of the present study is to present the issues of regulation of the institution of expropriation in the Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997. This institution has long been known for both administrative and civil law. However, it has been the subject of interest of the constitutionalists since its introduction to the provisions of the Basic Law. Due to the complexity of the work, it will be divided into three parts. In the first part, the author conducted an analysis of the process of constitutionalization of this institution in the Polish legal system and made a selective analysis of constitutional regulations of expropriation institutions in some modern countries, mainly European ones and in the USA. The second part of the work will attempt to define the constitutional concept of expropriation. At the same time, the assumption that the definition of a given legal concept should describe the constitutive elements of the institution defined by the concept will make it possible to characterize the expropriation itself. The last third part of the work will focus on the constitutional conditions for the admissibility of expropriation. It will also include conclusions and the coping of conducted research.

Key words: expropriation, constitutional concept of expropriation, restriction of property rights for public purposes, constitutive elements of expropriation institution

Streszczenie

Konstytucyjna regulacja instytucji wywłaszczenia w Polsce – konstytucyjne pojęcie wywłaszczenia

Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie problematyki regulacji instytucji wywłaszczenia w Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku. Instytucja ta znana jest od dawna zarówno prawu administracyjnemu, jak i cywilnemu, natomiast przedmiotem zainteresowania konstytucjonalistów jest zasadniczo od momentu jej wprowadzenia do postanowień ustawy zasadniczej. Z uwagi na złożoność pracy została ona podzielona na trzy części. W pierwszej części autor przeprowadził analizę procesu konstytucjonaliza-

cji instytucji wyłączenia w polskim porządku prawnym oraz dokonał selektywnej analizy konstytucyjnych regulacji instytucji w niektórych współczesnych państwach, głównie europejskich, oraz w USA. W drugiej części pracy podjęto próbę zdefiniowania konstytucyjnego pojęcia wyłączenia. Jednocześnie przyjęcie założenia, zgodnie z którym definicja danego pojęcia prawnego powinna opisywać konstytucyjne elementy instytucji określanej tym pojęciem umożliwi scharakteryzowanie samego zjawiska. Ostatnia – trzecia część pracy koncentrować się będzie na konstytucyjnych warunkach dopuszczalności instytucji wyłączenia. Zawierać będzie również konkluzje podsumowujące i jednocześnie wieńczące przeprowadzone badania.

Słowa kluczowe: wyłączenie, konstytucyjne pojęcie wyłączenia, ograniczenie prawa własności na cele publiczne, konstytucyjne elementy instytucji wyłączenia